

Ja, ook rechters doen aan politiek

In veel belangrijke zaken is het voor de rechter onmogelijk om ideologisch neutraal te blijven, maar dat is voor **Toon Moonen** geen bezwaar.

GASTDOCENT UNIVERSITEIT HASSELT, ADVOCaat AAN DE BRUSSELSE BALIE TOON MOONEN

Wie nog niets gehoord heeft over het Syrische gezin dat via de rechter een humanitair visum voor ons land probeert te krijgen, heeft de afgelopen weken waarschijnlijk onder een steen geleefd. In een ruimer interview in deze krant kreeg de advocate van het gezin de vraag of het wel past om rechtszaken ‘als breekijzer’ voor politiek te gebruiken (*DS 31 december*). Het is een echo van een veronderstelling die de visumrel sterk gekleurd heeft: recht is recht, politiek is politiek. De rechter en de advocaten horen niet aan politiek te doen.

Het is een illusie dat rechters altijd met een eenvoudig optelsommetje van feiten en rechtsregels een beslissing kunnen nemen. Normen zijn vaak voor interpretatie vatbaar, waardoor een rechter gedwongen wordt een keuze te maken. Met de tekst van de norm kom je doorgaans al een heel eind. Maar het is niet altijd genoeg, zeker niet als het over mensenrechten gaat.

Advocaten kunnen de rechter een hele batterij relevante argumenten voorleggen om een mensenrechtelijke norm te interpreteren. Sommige ervan zijn op een bepaalde tijd en plaats geloofwaardiger dan andere, maar eensgezindheid over wat precies moet doorwegen en waarom, bestaat eigenlijk niet. Soms kan het meerdere kanten op en dan beslist de rechter – die móét beslissen – wat gegeven zijn kennis van het recht en de wereld de beste oplossing lijkt. Ideologisch (wat nog iets anders is dan partijpolitiek) ‘neutrale’ keuzes zijn er niet, als je belangrijke problemen voorgeschoteld krijgt. Tenzij de rechter geen enkele verantwoording geeft die strookt met een voor juristen herkenbaar redeneerpatroon, helpt het dan ook niet om ze te framen als juridisch ‘juist’ of ‘fout’.

Rechters maken soms, op hun manier, keuzes met maatschappelijke impact. Het zou niet slecht zijn als we het archaïsche beeld van de rechter die werkt als een parkeerautomaat, die alleen de tijd moet aflezen en een voorgeprogrammeerd tarief print voorgoed achterwege laten. Het was een ideaal van de Franse Revolutie dat nooit is gerealiseerd en ook niet kan worden gerealiseerd.

Neem artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Niemand mag worden onderworpen aan foltering of onmenselijke of vernederende behandelingen. Rechters hebben daaruit afgeleid dat je ook niemand mag uitwijzen naar een land waar een dergelijke behandeling dreigt. Het beginsel houdt ons bijvoorbeeld tegen om terreurverdachten over te dragen aan landen die er onaanvaardbare ondervragingstechnieken op nahouden. Maar het houdt ons volgens Belgische rechters ook tegen om asielzoekers terug te sturen naar Europese landen waar de opvangfaciliteiten (bar)slecht zijn, en daarover is de consensus een stuk minder groot.

Waar ligt de grens van wat onmenselijk of vernederend is? Moet de politiek dat soort interpretatiemarge met meer wettekst dicht plamuren? Soms gebeurt dat, maar vaak is het gewoon onmogelijk bij gebrek aan politieke consensus, tijd of interesse. Zeker bij grondwetten en verdragen is het niet de bedoeling om ze zo dik als een telefoonboek te maken. Hier speelt trouwens ook nog iets anders: een grondwet of een verdrag amenderen is in de praktijk dikwijls zo moeilijk geworden dat de politiek niet meer in alle gevallen het laatste woord kan claimen.

Niet links of rechts

Door die bril bekeken verwondert het niet dat mensen of groepen maatschappelijke verandering proberen te realiseren via juridische weg. Ze doen dat door te argumenteren dat het recht een bepaald gedrag (nu al) oplegt, toelaat of verbiedt, zonder dat de politiek nog tussenbeide moet komen. Anderen zullen in de rechtbank de status-quo verdedigen. De samenleving beïnvloeden via het recht is op zich geen 'links' of 'rechts' fenomeen: wie zich organiseert, kan via de rechter systematisch of strategisch opkomen voor de rechten van vreemdelingen of die van de LGBT-gemeenschap, voor de verdediging van het privéleven of voor een gezond leefmilieu, of ervoor pleiten om de macht van de fiscus in te perken. Op die manier maatschappelijk zwakkere groepen vertegenwoordigen, wordt in Angelsaksische landen *public interest litigation* genoemd. Ook universiteiten en hun studenten zijn er vaak bij betrokken.

Zoals zoveel anderen hebben rechters, en dus advocaten, impact op de richting van de maatschappij. Op welke vlakken en in welke mate verschilt van samenleving tot samenleving. Vaak gaat het om vragen die rijzen in complexe of nieuwe contexten. Noem dat gerust 'politiek'. Het is alleszins niet verwonderlijk of onaanvaardbaar, en we hoeven er ook niet bang voor te zijn.